

ТИПИ СТАТЕВОРОЛЬОВОЇ СОЦІАЛІЗОВАНОСТІ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Аліде Аблітарова
Сімферополь

В статті подано та розкрито типологію статеворольової соціалізованості дітей старшого дошкільного віку.

Ключові слова: рівень, компонент, тип, статеворольова соціалізованість, дитина.

Постановка проблеми. Нині в тих чи інших етнічних угрупованнях переважають прагматичні орієнтації, ділове спілкування домінує над особистісним, різнобічний розвиток обмежується інтелектуальними процесами. Внаслідок цього знижено увагу до морально-духовної сфери дитини дошкільного віку. Це актуалізує розробку теоретико-методичної моделі формування в ранньому онтогенезі статеворольової свідомості і поведінки, орієнтації дошкільників на моральну норму як еталон ділового та міжособистісного спілкування, потреби та відкритості для контактів з представниками різних віково-статевих груп.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Статеворольова соціалізація, на думку вчених (В. Абраменкова, В. Васютинський, К. Веселовська, Т. Говорун, О. Кікінеджи, Д. Колесов, А. Личко, В. Романова, А. Палій, Т. Титаренко), визначається як засвоєння особистістю статевих стереотипів, цінностей, стандартних мовленнєвих конструктів, жестів, символів, характерних для представників певної статі, формування статевого типу особистості. Основою статеворольової соціалізації є соціальний та індивідуальний досвід, набуваючи якого дитина саморозвивається, самореалізується, стає особистісно зрілим.

У педагогічних і психологічних працях провідних фахівців статеворольова соціалізація кваліфікується як здатність зростаючої особистості орієнтуватися в особливостях поведінки та ролей хлопчиків і дівчаток, керуватися у своїх діях моральними нормами, цінувати свою статеву належність, налагоджувати гармонійні взаємини з оточуючими (Ш. Берн, Д. Ісаєв, В. Каган, Я. Коломинський, І. Кон, Г. Лактіонова, Т. Рєпіна).

Мета статті – розкрити типи статеворольової соціалізації старших дошкільників різних етнічних груп.

На важливість даної проблеми вказують сучасні нормативні документи, пов'язані з реформуванням змісту та гуманізацією цілей дошкільної освіти – державна Базова програма розвитку дитини дошкільного віку «Я у Світі». Вона орієнтує на посилення уваги до таких аспектів навчально-виховної роботи, як формування в дошкільному віці механізмів статевої ідентифікації та диференціації, виховання культури статевої поведінки та міжособистісного спілкування, толерантного ставлення до представників різних етнічних груп. У зв'язку з цим актуалізується необхідність поглибленого вивчення відсутніх у традиційних програмах напрямів виховної роботи з дошкільниками.

Відповідно до обраних методів діагностування стану сформованості компонентів статеворольової соціалізації, орієнтувалися на необхідність одержання інформації про засвоєні досліджуваними статеворольові стереотипи, їхні уявлення про відповідну поведінку.

Отже, статеворольова соціалізація засвідчується та обумовлюється нормовідповідною статеворольовою поведінкою та рівнем сформованості усіх компонентів. Аналіз одержаних результатів підтвердив наявність зв'язку між когнітивним, емоційно-ціннісним і діяльнісним компонентами статеворольової соціалізованості, встановлює зумовленість типу її сформованості, збалансованості різних рівнів сформованості її структурних компонентів між собою.

Узагальнивши зібрану інформацію та застосовуючи критерії і показники статеворольової соціалізованості старших дошкільників, ми вдалися до докладної їх характеристики і подали опис у чотирирівневом вимірі. Застосування методу математичної статистики дозволило визначити відсоток досліджуваних кожного рівня за ознакою статі (табл. 1).

Таблиця 1.

**Розподіл досліджуваних за рівнями сформованості компонентів
статеворольової соціалізації старших дошкільників**

Рівні сформованості	Кількість дітей у %							
	Загальна кількість			Діти з національних груп				
	Всього	Хлоп.	Дівч.	Укр.	Рос.	Кр.тат.	Євр.	Вірм.
Високий	14,20	6,30	7,90	6,20	5,80	5,40	4,10	-
Середній	77,00	39,10	37,90	80,00	80,00	78,60	75,60	52,80
Низький	8,80	4,60	4,20	13,80	14,20	16,00	20,30	47,20

До високого рівня відносяться діти, які мають збалансовану і стійку потребу виразити себе як представник певної статі, виявити своє ставлення та готовність самостійно здійснювати диференціацію за статевою ознакою. Дошкільник володіє належною системою про зміст заявленого, проявляючи інтерес, власну ініціативу, здатність встановлювати позитивний контакт з представниками обох статей; знаходить конструктивні та адекватні рішення у змінених нестандартних умовах. Дитина прагне реалізувати себе у різних ситуаціях спілкування з представниками обох статей, оцінює позитивні чи негативні дії однолітків. Передбачає взаємодію і подальший її розвиток з обраним партнером у сумісній діяльності, позитивно реагує на прояви ініціативи представників протилежної статі. Самостійно (без допомоги дорослого) вдається до конструктивних дій з представниками обох статей. До означеного рівня віднесено 14,20 %, серед яких 6,30 % – хлопчиків, 7,90 % – дівчаток.

До середнього рівня сформованості компонентів статевої соціалізації віднесені досліджувані, які можуть прогнозувати взаємодію і подальший розвиток з обраними партнерами у сумісній діяльності. Оцінюють власну нормовідповідну статевою поведінку та однолітків, можуть назвати окремі позитивні дії однолітків обох статей. У спілкуванні з представниками протилежної статі відчувають труднощі, у сумісній діяльності їх дії носять безсистемний характер. Означений рівень характеризує 77,00 % досліджуваних, з яких 39,10 % – хлопчиків, а 37,90 % – дівчаток.

Низьким рівнем сформованості компонентів статевої соціалізації характеризуються досліджувані, які не мають інтересу до виконання статевих ролей у сумісній ігровій та трудовій діяльності. Інтерес до виконання нормовідповідних статевих ролей у сумісній діяльності ситуативний, за умови виконання головної ролі. При оцінці власної статевої поведінки та однолітків потребують допомоги дорослого, самостійно назвати якості чоловіка та жінок не можуть. В ігровій діяльності не завжди відображають реальні прагнення. Під час розподілу ролей та виконанні важливих завдань участі не приймають, стараються уникати відповідальності. На запрошення однолітків до сумісної діяльності реагують позитивно, але впродовж ігри відокремлюються. З 8,80 % старших дошкільників цього рівня 4,60 % – становлять хлопчики, а 4,20 % – дівчатка.

Аналіз одержаних результатів підтвердив наявність зв'язку між когнітивним, емоційно-ціннісним і діяльнісним компонентами статевої соціалізованості, встановив зумовленість типу її сформованості збалансованості різних рівнів сформованості її структурних компонентів між собою. Усі вказані методи дослідження визначили типи статевої соціалізованості дошкільників.

Комплексна методика включала спостереження в різних видах діяльності, тематичні бесіди, моделювання експериментальних ситуацій із дітьми; анкетування батьків, інтерв'ю з педагогами. До її складу увійшли як розроблені автором методи, так і запозичені та адаптовані до віку досліджуваних (методики вивчення статевої ідентифікації та психічного становлення дитини як представника статі Т. Говорун, методика виявлення статевої стереотипів дітей дошкільного віку та модифікований варіант методики «Якості» А. Палія, формування педагогічної культури батьків та їхнього ставлення до статевого виховання дітей Л. Яценко).

За визначеними вище компонентами і показниками було встановлено рівні сформованості компонентів статевої соціалізації старших дошкільників різних етнічних груп (високий, середній, низький), на базі їх збалансованості між собою та стабільності прояву у різних життєвих ситуаціях було створено типи.

Представники I типу (гармонійний) чітко ідентифікують та орієнтуються у статі за зовнішніми особливостями та біологічними параметрами; володіють нормовідповідною поведінкою; вміють самостійно встановлювати контакти та налагоджувати конструктивні дії з представниками обох статей; віддають перевагу соціальноприйнятими статево-рольовим стандартам. У дитячому колективі займають високу статусну позицію та позитивне ставлення з боку однолітків, мають широке коло друзів у дитячому колективі. Дії таких дітей активні, енергійні, спрямовані на досягнення позитивного результату з дорослими і однолітками у сумісній діяльності. Розуміють різницю між виконанням статевої та соціальної ролі, можуть пояснити значення кожної з них.

До II типу (ситуативний) відносяться діти, які ідентифікують та орієнтуються у статі за зовнішніми особливостями та біологічними параметрами; володіють нормовідповідною поведінкою; віддають перевагу соціальноприйнятими статево-рольовим стандартам; вміють самостійно встановлювати контакти та налагоджувати конструктивні дії з представниками обох статей, але за потребою дорослого та взаємокорисної ситуації. Правильної лінії поведінки як представник певної статі дотримується у разі необхідності, реальна поведінка співпадає з нормовідповідними еталонами та уявленнями. Можуть назвати мотиви власної поведінки у сумісній діяльності та охарактеризувати вчинки.

Дошкільники III типу (індивідуалістично орієнтований) можуть стандартно ідентифікувати та орієнтуватися у статі за зовнішніми особливостями та біологічними параметрами; володіють нормовідповідною поведінкою; встановлюють та налагоджують конструктивні дії з представниками обох статей з використанням різних засобів затвердження своєї індивідуалізації, не зважаючи на пропозиції навколишніх. У коло друзів обирають однолітків, які готові підкорятися та залежати від їх рішень. У разі ігнорування однолітками їх бажань займають позицію «відчуження» або «агресора», створюючи тим самим напруженість у взаєминах дитячого колективу.

Діти IV типу (соціально орієнтований) характеризуються вмінням ідентифікувати та орієнтуватися у статі за зовнішніми особливостями та біологічними параметрами; володіють нормовідповідною поведінкою; постійно намагаються встановити контакти та налагоджувати конструктивні дії з представниками обох статей, готові підкорятися та жертвувати бажаннями власного «Я» заради прийняття дитячим колективом; віддають перевагу соціальноприйнятими статево-рольовим стандартам. У сумісній діяльності та її результатів у подальшому надають перевагу партнерам-одноліткам, самостійності не проявляють. На роль лідера серед однолітків не претендують, будь-яким чином уникають конфліктів та непорозумінь з однолітками.

У представників V типу (дисгармонійний) не сформовані уявлення та знання про статево-рольову ідентифікацію за зовнішніми особливостями та біологічними параметрами; контакти та конструктивні дії з представниками обох статей ускладнені. Дії таких дітей на початок діяльності активні, але у подальшому вони змінюються залежно від настрою та бажань дитини, тому однолітки стороняться їх та характеризують як «небажаних та невпевнених партнерів». Різницю між виконанням статевої та соціальної ролей не розуміють, дати пояснення щодо значення кожної з них не вміють. Постійно залежать від контролю та допомоги дорослого, не здатні до регуляції власної поведінки. Серед однолітків займають низьку статусну позицію «одинака» та не мають друзів. Дії, вчинки та присутність таких дітей дисбалансиють відношення між однолітками як представників обох статей.

Отримані дані засвідчили, що 4,20 % досліджуваних хлопчиків і 4,60 % дівчаток не ідентифікують стать за зовнішніми особливостями, не володіють нормовідповідною поведінкою; не можуть встановлювати контакти та налагоджувати конструктивні взаємодії з представниками обох статей. У 14,70 % хлопчиків та 20,20 % дівчаток констатовано недостатнє знання про статево-рольові та соціальні ролі, статево-рольову ідентифікацію; вони характеризуються суперечливими проявами емоційного реагування щодо на представників обох статей. Досліджувані – 10,06 % хлопчиків та 32,04 % дівчаток – виявляють зацікавленість у налагодженні позитивних взаємин з однолітками різних статево-етнічних груп, докладають зусилля та виявляють ініціативу для подальшого налагодження сумісної взаємодії. Досліджувані, серед яких 6,30 % хлопчиків і 7,90 % дівчаток, контролюють свою поведінку, виявляють незалежність від оцінки однолітків і самостійність у вирішенні будь-яких завдань; толерантні у взаєминах з однолітками інших етнічних груп.

Для дітей змішаних та мононаціональних груп стать однолітків виступає головним показником у виборі партнера для сумісної діяльності та взаємодії. У спілкуванні хлопчики (36,00 %) і дівчатка (35,00 %) свідомо уникають представників протилежної статі, однак дівчатка (5,00 %) частіше за хлопчиків (2,00 %) проявляють ініціативу у сумісній діяльності, а хлопчики йдуть на компромісні дії. Слід зазначити, що серед дошкільників з мононаціональних груп (кримськотатарська) існує певна ієрархія розділу ігрової кімнати та іграшок, яка підкріплюється керівництвом педагога.

Кола друзів хлопчиків і дівчаток в основному складаються з представників своєї статі (71,30 %). Це підтверджується фактом, що дошкільники намагаються товаришувати з представниками тільки своєї статі, а представники протилежної статі обираються за особистісною симпатією (7,50 %). Негативні відчуття старші дошкільники частіше відчують та проявляють до представників протилежної статі (хлопчики до дівчат, дівчатка до хлопців), а позитивні – до представників своєї статі. Одностатеві угруповання дівчаток тривають значно довше, ніж угруповання хлопчиків, тому що вони рвено ставляться до ареалу свого угруповання, не дозволяючи входити хлопчикам у гру без їх згоди.

Діти української групи у порівнянні з іншими представниками різних етнічних груп мають максимальну кількість (20,50 %) у «гармонійному» типі. Це пояснюється тим, що в ній домінує орієнтація, у першу чергу, на виховання загальнолюдських цінностей, типових для різних культур. Дошкільники цієї групи відрізнялися високою згуртованістю та самостійністю; позитивною емоційною налаштованістю на однолітків та взаємодію з ним (незалежно від статі), зацікавленістю представників обох статей у спільній діяльності та отриманні високого кінцевого результату; демократичністю у виборі партнера у ігровій діяльності та спілкуванні. Хлопчики і дівчатка проявляли щирі прихильність до однолітків, самостійно узгоджували власні дії з партнерами по спільній діяльності, домовлялися, поступалися, визнавали свої помилки.

Діти з кримськотатарської групи (17,24 % у «гармонійному» типу) характеризуються стереотипними уявленнями про статеву диференціацію, розподіл батьківських обов'язків, які закладені авторитарними релігійними канонами. Виховний процес у кримськотатарській національній групі в умовах дошкільного закладу передбачає оволодіння двома мовами – рідною та російською. Це пояснюється тим, що в даній групі домінує орієнтація на національне виховання, а воно висуває суворі вимоги до дотримання норм традиційної статевої поведінки. Будь-яке відхилення від встановлених норм статевого виховання (під впливом ісламських канонів) одразу регулюється з боку дорослих.

Типовим для досліджуваних єврейської групи (16,37 % представників «гармонійного» типу) виступають кооперативні дії, соціалізована спрямованість, поважне ставлення до партнера у сумісній діяльності, терплячість, ввічлива відмова, використання дотику. Зафіксовані дані, зібрана різнобічна інформація щодо залежності статі дитини та його уявлень про статеву диференціацію, розподіл батьківських обов'язків, свідчить про незмінні тенденції становлення та розвитку особистості хлопчиків та дівчаток.

Концепція статевої виховання дошкільників-вірменів ускладнює процес гармонійної соціалізації, створює несприятливі умови розвитку особистості хлопчиків та дівчат. Вірменська група (11,78 %) у порівнянні з іншими національними відрізняється найбільш жорстокою системою статевого виховання, ієрархією культурних та релігійних цінностей. Хлопчики-вірмени хваляться своїми майбутніми чоловічими перевагами, постійно підкреслюють залежність представниць жіночої статі від них, зловтішаються над дівчатками.

Висновки. Отже, отримані дані свідчать про необхідність проведення роботи, спрямованої на створення оптимальних умов процесу статевої соціалізації дітей старшого дошкільного віку в умовах дошкільного навчального закладу. Для досліджуваних змішаних та мононаціональних груп стать однолітків є головним показником у виборі партнера для сумісної діяльності та взаємодії. У спілкуванні хлопчики (36,00 %) і дівчатка (35,00 %) свідомо уникають представників протилежної статі, однак дівчатка (5,00 %) частіше за хлопчиків (2,00 %) проявляють ініціативу у сумісній діяльності, а хлопчики йдуть на компромісні дії. Слід зазначити, що серед дошкільників з мононаціональних груп (кримськотатарська) існує певна ієрархія розділу

ігрової кімнати та іграшок, яка підкріплюється керівництвом педагога та його виховною системою. Кола друзів хлопчиків і дівчаток в основному складаються з представників своєї статі (71,00 %). Це підтверджується фактом, що дошкільники намагаються товаришувати з представниками тільки своєї статі, а представники протилежної статі обираються за особистісною симпатією (7,00 %). Негативні відчуття старші дошкільники частіше відчують та проявляють до представників протилежної статі (хлопчики до дівчат, дівчатка до хлопців), а позитивні – до представників своєї статі. Серед дитячого колективу у групах ДНЗ створюються більш одностатеві угруповання, які ґрунтуються на спільній статевій ознаці і тому існують досить тривалий час. Але само на їх основі досить легко створити широке угруповання під певні постійні інтереси. Одностатеві угруповання дівчаток тривають значно довше, ніж угруповання хлопчиків, тому що вони ревно ставляться до ареалу свого угруповання, не дозволяють входження хлопчиків у гру без угоди.

Література:

1. Аблітарова А. Р. Соціально-педагогічні умови гармонізації процесу соціалізації дошкільників різних статево-етнічних груп / А. Р. Аблітарова // Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді : зб. наук. пр. / Ін-т проблем виховання АПН України. – К., 2008. – Вип. 12. – Кн. 1. – С. 251-259.

2. Кононко О. Л. Розвиток статевої свідомості хлопчиків і дівчаток у дошкільний період / О. Л. Кононко // Вихователю про психологію та педагогіку сексуального розвитку дитини: наук.-метод. зб. – К. : ІЗМН, 1996. – С. 91-110.

3. Палій А. А. Особливості статево-рольових уявлень дітей дошкільного віку : дис. ... канд. псих. наук: 19.00.07 / Палій Анатолій Андрійович. – К., 1996. – 210 с.

4. Podmore D., Spencer A. Gender in the labor / D. Podmore, A. Spencer // Gender and labor process; ed. by D. Kneights, H. Willnicott. – Aldershot, 1986. – P. 32-46.

В статтє раскрыта типология полоролевой социализованности детей старшего дошкольного возраста.

Ключевые слова: уровень, компонент, тип, полоролевая социализованность, ребенок.